

Max Weber je živ i zdrav te živi u Gvatemali: Protestantska etika današnjice¹

preveo Bruno Bogović

Esej Maxa Webera *Protestantska etika i duh kapitalizma*, nesumnjivo spada među najdiskutiranije radove u povijesti društvenih znanosti.² Bio je to svojevrsni brod koji je otisnuo tisuće disertacija i stvorio entuzijastično djelovanje egzegeze. Nepotrebno je isticati kako je to izvanredna počast Weberove intelektualne visine. Time se naznačuje neprekinuta važnost Weberove analize koja se tiče međusobne povezanosti protestantske etike i ekonomskoga razvoja. Stoljeće nakon Weberova eseja, protestantizam se dramatično izmijenio. U kojoj je mjeri ta uzajamna veza još uvijek vidljiva u današnjem svijetu?

Čini mi se kako postoje četiri jednako valjana pristupa kada se raspravlja o utjecaju *Protestantske Etike*.

Prvi je, očiti pristup, istražiti ispravnost Weberova povijesnoga argumenta: Je li protestantizam doista odigrao ulogu koju mu je on pri stvaranju modernoga kapitalizma dodijelio? Ovo je pitanje zaokupljalo nekolicinu grupa povjesničara, od Richarda Henrya Tawneya pa nadalje.

Drugo, esej se može umetnuti u cjelokupan kontekst Weberova opusa, naročito ako se taj opus djelomično promatra kao rasprava s duhom Karla Marxa. Stoga se može postaviti pitanje, „Kakva je zapravo uloga ideja u procesima društvene promjene?“ (u marksističkim pojmovima, ako želite, to je pitanje o odnosu „superstrukture“ i „sub-strukture“ koje je, među ostalima, zaokupljalo Györgyija Lukácsa i Antonia Gramscija.

Treće, Weberov odnos prema protestantskoj etici može se vidjeti kao ključna stavka sociološki inspirirane filozofije povijesti, osobito u uvjetima nehotičnih i neočekivanih posljedica akcije.

1 Tekst u prijevodu preuzet je prema: Berger L. Peter (2010). Max Weber is Alive and Well, and Living in Guatemala: The Protestant Ethic Today. *The Review of Faith & International Affairs*, 8(4), str. 3-9. (tandfonline.com/doi/full/10.1080/15570274.2010.528964).

2 Ovaj članak temelji se na konferencijskom radu koji je prezentiran na konferenciji „The Norms, Beliefs, and Institutions of 21st Century Capitalism: Celebrating Max Weber’s *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*“, održanoj 8. – 9. kolovoza 2005. u *Centru za studij ekonomije i društva* (www.economyandsociety.org) na Sveučilištu Cornell. Peter L. Berger je profesor emeritus religije, sociologije i teologije na Sveučilištu u Bostonu, znanstveni savjetnik na Institutu za kulturu, religiju i svjetske odnose te član savjetodavnoga odbora Instituta za globalni angažman.

Te konačno, mogu se, uz dužno poštovanje, sva prethodna pitanja ostaviti po strani te umjesto toga učiniti jedno praktičnije empirijsko istraživanje o tome kako nam Weberovo stajalište o protestantskoj etici pomaže u shvaćanju današnjega razvoja u svijetu.

U onom što ovdje slijedi, nudim jedan pregled i *vis-à-vis* analizu potonjega pitanja. Razmatranja ću uklopiti s nizom pitanja.

Prvo, *koje su to ključne značajke Protestantske etike?* Odgovor na to pitanje uključuje Weberov koncept „ovosvjetoavnoga asketizma.“ Taj koncept definira obrazac ljudskoga ponašanja:

- disciplinirani stav prema radu (ne samo *fizičkomu* radu, koji se može pronaći u mnogobrojnim neprotestantskim mjestima, već i ono što je Weber podrazumijevao pod *racionalizacijom* rada);
- podjednako disciplinirani stav prema ostalim sferama društvenoga života, posebice obitelji (Weberov pojam životne discipline);
- odgodu neposredne potrošnje, što dovodi do štednje, a naposljetku i akumulacije kapitala i društvene mobilnosti (što bi psiholozi nazvali „odgođenim zadovoljstvom“);
- i sve to u kontekstu pogleda na svijet koji je relativno oslobođen od magije (Weberovo „rašćaravanje svijeta“).

Toj listi značajki trebale bi se još dodati dvije koje Weber nije dovoljno objasnio:

jak interes za naobrazbu djece (izvorno utemeljeno na inzistiranju protestanata kako bi svi trebali čitati Bibliju);

i sklonost prema stvaranju dobrovoljnih udruženja ne-elitnih ljudi.

Ova posljednja značajka, naravno, nije bila karakteristična za klasični protestantizam, već je veliki značaj dobila onime što je David Martin nazivao „buržuskom protestantskom osi“ (Amsterdam – London – Boston) – načelom dobrovoljnosti stvorenoga od strane nizozemskoga sektaštva, engleskoga nekonformizma te, ponajviše, širenjem američkoga denominacionalizma (veliko sljedbeništvo novoengleskoga kongregacionalizma).³

*Gdje se danas može pronaći takav poredak karakteristika?*⁴ Prvo očigledno mjesto za istraživanje suvremene prisutnosti protestantske etike

3 Pogledati u Martin, *Integration und Fragmentierung*.

4 Od njegova začetka 1985. godine, Institut za kulturu, religiju i svjetske odnose na Sveučilištu u Bostonu pratio je pitanja vezana uz religiju i razvoj nizom projekata u različitim dijelovima svijeta, započevši s dvije pionirske studije. Prva, od Davida Martina, istraživala je nevjerojatnu eksploziju pentekostalizma u Latinskoj Americi. To je prvi puta opisano u njegovoj knjizi, *Tongues of Fire*, i otada su oni i ostali proučavali taj fenomen u različitim dijelovima svijeta. U drugoj studiji, Gordon Redding je proučio vrijednosti i životne stilove prekomorskih kineskih poduzetnika, o kojima je izvijestio u svojoj knjizi *The Spirit of Chinese Capitalism*.

u samom je protestantizmu. Međutim, ne možemo pretpostaviti da svi oblici protestantizma jednakom mjerom prenose etiku. Kao što je Weber osobno istaknuo, ta etika opada nakon što je izvršen utjecaj u ranim fazama ekonomskoga razvoja. Stoga je u ublaženom obliku ponajprije prisutna u protestantskim denominacijama suvremene Amerike.

Nužno je promotriti nedvojbeno najdinamičniji religijski pokret u današnjem svijetu – munjevito širenje pentekostalnoga protestantizma u Latinskoj Americi, supsaharskoj Africi, dijelovima istočne i jugoistočne Azije te u zakutcima među marginaliziranim društvima i na najnevjerojatnijim lokacijama (kao među europskim Romima i nižim nepalskim kastama). Fenomen je prostran: danas u svijetu postoji oko 250 milijuna pentekostalaca, moguće i mnogo više; 50 milijuna je procijenjeno za Latinsku Ameriku.⁵

Kako se obrazac ponašanja tih ljudi može usporediti s protestantima iz 17. i 18. stoljeća o kojima je Weber raspravljao? Kako se to nadovezuje na ekonomski razvoj?

Prema mojemu mišljenju, stavovi i ponašanja novih pentekostalaca izrazito su slični njihovim anglosaskim predcima. To se može ponajprije vidjeti u Latinskoj Americi. (Otuda i naslov ovoga rada. Gvatemala sadržava najveću koncentraciju protestanata u Latinskoj Americi, a većina pripada pentekostalcima: oko četvrtina populacije u cijeloj zemlji, a otprilike trećina populacije na glavnom području.) Ono što se ondje događa nije ništa drugo nego kulturna revolucija koja oštro odstupa od tradicionalnih latinoameričkih obrazaca. Ta nova kultura nesumnjivo je „asketska“. Ona promiče osobnu disciplinu i iskrenost, zabranjuje alkohol i izvanbračni spolni odnos, rasklapa *compadre* ustroj (utemeljen na katoličkoj praksi, sa svojim *fiestasima* i ostalim ekstravagantnim izdancima, obeshrabruje štednju) te uči prosječne ljude stvaranju i vođenju vlastitih esencijalnih institucija.

Pentekostalizam, štoviše, promiče kulturu koja je radikalno suprotstavljena klasičnomu *mačizmu*. Zaista, na mnoge načine je to ustvari pokret žena: dok su većina propovjednika muškarci, žene su značajne misionarke i organizatorice. Još bitnije, žene preuzimaju glavnu ulogu u obitelji, „pripitomljavaju“ vlastite muževe (ili ih alternativno izbacuju van iz kuće, ako se odbiju pridržavati protestantskih moralnih standarda) te vode brigu o dječjoj naobrazbi. Spol je faktor koji se nalazi izvan Weberova svjetonazora, ali je ključan za bilo koju analizu društvenih ili ekonomskih učinaka pentekostalizma. Također je bitan zbog usporedbe učinka drugoga eksplozivnoga religijskoga pokreta suvremenoga doba: oživljenoga islama.

Ne treba se stoga čuditi što takvi obrasci proizvode ono što ja volim zvati „komparativnim kulturalnim blagodatima“ u uvjetima društvene

5 Pogledati u Martin, *Tongues of fire*.

mobilnosti i ekonomskoga razvoja. Gdje je makroekonomija u izrazito lošem stanju (na primjer, u sjeveroistočnom Brazilu), tu je više ili manje prednost u stanju mirovanja. Gdje ljudi s takvim karakteristikama imaju stvarnu šansu – kao, na primjer, u Čileu ili u južnom Brazilu (Sao Paulo je bio prozvan svjetskim centrom pentekostalizma) – može se promatrati pozitivna srodnost s društvenom mobilnošću te sa zaista novim fenomenom u Latinskoj Americi: rastućom protestantskom srednjom klasom koja je ekonomski produktivna i politički nametljivija. Naravno, latinoamerički pentekostalizam nije monolitan fenomen. Postoje strukture koje odstupaju od weberijanskoga koncepta (na primjer, skupine koje ističu takozvano „evanđelje bogatstva“ gdje Bog pruža povlastice ljudima koji se, zbog toga što već imaju vjeru, ne trebaju mnogo truditi). Cjelokupni prikaz uredno pristaje Weberovu opisu protestantske etike i njezinih učinaka.

Snaga pentekostalizma u unaprjeđenju protestantske crkve očita je i izvan Latinske Amerike. U prethodnim su godinama Institut za kulturu, religiju i svjetske odnose na Sveučilištu u Bostonu (moje sveučilište) i Centar za razvoj i poduzetništvo (Johannesburg, Južna Afrika) surađivali na istraživanju pentekostalizma u supsaharskoj Africi.⁶ Saznanja su prema tomu snažno upozorila kako pentekostalizam nosi slične socio-ekonomske učinke u Africi kao i u Latinskoj Americi – usprkos činjenici da afrički pentekostalizam, odnosno neopentekostalizam ponekad zauzima izrazito različite oblike od latinskoameričkih varijanti. Pentekostalizam u Africi često se presijeca sa značajnim fenomenom koji nema stvarne srodnosti u Latinskoj Americi – takozvanim „Afričkim Nezavisnim Crkvama“ koje kombiniraju karizmatično kršćanstvo sa sastavnicama tradicionalne afričke religije.

Općenito, postoje li srodnosti protestantskoj etici među neprotestantskim skupinama? Pojedini sociolozi (uključujući i mene) razmatrali su pitanje postojanja „funkcionalnih jednakih vrijednosti“ protestantske etike. Zanimljiv slučaj u vezi s tim je istočna Azija. Neki su se zapitali jesu li specifični kulturalni elementi bili od značaja prema naglomu uzdizanju regije te raspravljali kako je mogući faktor bilo Konfucijevo naslijeđe. Konfucijanizam je bio značajan u svim zemljama te regije – prvo u Japanu, kao najranijega i najdramatičnijega slučaja nezapadnjačkoga društva koje se uspješno moderniziralo; kasnije na području koje se nekada zvalo „Četiri Mala Tigra“: Južna Koreja, Tajvan, Hong Kong i Singapur te u ekonomijama jugoistočne Azije, gdje su etničke kineske manjine vodile glavnu

6 Pogledati izvještaj, „Faith on the Move: Pentecostalism and its Potential Contribution to Development,“ Centar za razvoj i poduzetništvo, kolovoz 2008. Ovaj izvještaj sa srodnim izvorima internetski je dostupan na http://www.cde.org.za/article.php?a_id=320.

ekonomsku ulogu. Ta takozvana „postkonfucijska hipoteza“ predlagala je da konfucijsko naslijeđe baštini slične vrijednosti i ponašanja prema protestantskoj etici – disciplinirani stil života, štedljivost, ozbiljnost, potrošački interes za naobrazbu i na kraju, ali ne i posljednje, prijezir spram magije (to jest, azijske verzije „razočaranja“).

Weber je također detaljno raspravljao o konfucijanizmu. Vidio ga je kao slučaj ovosvjetovnoga neasketizma, a time i nepogodna za moderni ekonomski razvoj. Weber je proučavao svjetonazor i institucije učene državne uprave carske Kine, gdje je vjerojatnost njegovih interpretacija bila važeća. Međutim, ostavimo li Japan (gdje su se Konfucijeve ideje spojile s ratničkom etikom izrazito različitih preteča) po strani, etnički kineski „nositelji“ toga „ekonomskoga čuda“ većinom su bili ljudi koji nikada nisu pročitali Konfucijeve klasike te čiji se životni stil naširoko razlikovao od onoga kod carskih Mandarinaca. Robert Bellah iskovaio je pojam „buržujski konfucijanizam“ kako bi opisao taj sustav vrijednosti.⁷ Ostali su predlagali kako funkcionalne vrijednosti ovdje ne pristaju toliko konfucijevskima, koliko onima ukorijenjenima u kineskoj pučkoj religiji – izrazito pragmatičan (ako želite „racionalan“) svjetonazor i praksa koja je doista pružila kulturalni kalup za „visoki“ konfucijanizam.

Unatoč tomu što je točno podrijetlo možebitno neodređeno, u potpunosti je jasno da se sličnosti s protestantskom etikom itekako mogu pronaći u istočnoj Aziji te se mogu razmatrati kao „funkcionalne istoznačnice.“ Kako se sjaj istočnoazijskih ekonomija u posljednjim godinama ponešto smanjio, tako je bilo manje razgovora o postkonfucijskoj hipotezi (izgleda kako konfucijanizam nije dostatan protuotrov potencijalnoj propasti). To ne mijenja činjenicu o tom da se kulturološki čimbenici moraju uzeti u obzir kod proučavanja nevjerojatnih postignuća tih zajednica, koji su pomaknuli veliki broj ljudi iz bijednoga siromaštva prema razumno udobnom stupnju življenja. Gordon Redding prikazao je to u svojem istraživanju o prekomorskim kineskim poduzetnicima te je nedavno proširio opseg istraživanja na ostale skupine u regiji, osobito na Japan i Južnu Koreju. Također je istraživao kulturološke čimbenike u značajnom razvoju kontinentalne Kine od početaka ekonomskih reformi.⁸ Nedavni ekonomski napredak kontinentalne Kine predočava da jednake kulturološke vrijednosti, koje su nadahnule priče o uspješnim prekomorskim Kinezima i koje su dugo vremena bile potisnute na kontinentu, odjednom mogu prouzročiti dramatične ishode u promjenama okoliša.

7 Pogledati u Bellah, *Cultural Identity and Asian Modernization*.

8 Pogledati općenito u Redding, *The Spirit of Chinese Capitalism*.

Sinolozi se dugo vremena nisu slagali oko toga treba li se konfucijanizam prihvatiti kao religija ili kao sekularni etički sustav (iako nisam sinolog, naklonjen sam potonjemu stajalištu). U svakom slučaju, potraga za poveznicama s protestantskom etikom predočit će oba slučaja ostalih religijskih tradicija te očite slučajeve sekularnih vrijednosti.

Ako postoji ijedna dogovoreno promatrana štetna religijska tradicija prema modernomu kapitalizmu, to bi bio španjolski katolicizam. Međutim, iz vlastitih najkonzervativnijih krugova proizišao je Opus Dei, pokret koji je odigrao ključnu ulogu u pomicanju Španjolske prema tržišnoj ekonomiji te koji može igrati sličnu ulogu u ostalim katoličkim zemljama (kao što su Filipini). Opus Dei nastao je u Španjolskoj 1920-ih i 1930-ih i blizak je najkonzervativnijemu krilu španjolskoga katolicizma. Bio je organiziran kao strogi hijerarhijski red te je obuhvaćao svećenike i laike, a naročito se usredotočio prema prodoru među političke i ekonomske elite. Širio je strogi asketski kvazimonarhistički životni stil i privrženost prema striktno doktriniranomu pravovjerju. U isto vrijeme njegova svrha bila je zauzeti mjesto u svijetu, neograničeno od samostana i ostalih crkvenih institucija. Drugim riječima, donekle nalikuje Weberovu konceptu ovosvjetovnoga asketizma i poznatoga opisa protestantizma koji je ukinuo samostane i pretvorio čitav svijet u jedan samostan.⁹

Od početka je bio blisko povezan s Francovim režimom. U posljednjim godinama režima dosegaio je veliku političku nadmoć. U jednom trenutku njegovo je vodstvo odlučilo kako bi Španjolska trebala krenuti prema kapitalističkomu pravcu. Opus Dei ne samo što je utemeljio dvije prestižne poslovne škole već je iskoristio vlastiti utjecaj unutar vlade kako bi potaknuo tržišno-prijateljske ekonomske politike. Njegova religijska misija u Španjolskoj jedva je bila uspješna; nakon Francova režima, Španjolska je prolazila kroz dramatičan proces sekularizacije, što je uvelike oslabilo položaj i utjecaj Katoličke Crkve. Ekonomski uspjeh Opus Deija bio je takav da je planirao učinio Španjolsku predgrađem Fatime, no uspio ju je učiniti tek predgrađem Bruxellesa.¹⁰

Izvan katolicizma, islam također predočuje zanimljiva pitanja koja se tiču podudarnosti s protestantskom etikom. Doista, jedno je od najaktualnijih pitanja glede odnosa između kulture i ekonomskoga razvoja ono o usklađenosti islama s potonjim i s demokracijom. Vjeruje se da postoji svojstvena nespojivost. Čak i ako bi tako bilo (što sumnjam), postoji jedan značajno

9 Pogledati u Weber, *General Economic History*.

10 Istraživanje s mojega instituta o Opus Deiju je sažeto od strane Joana Estrucha u *Saints and Schemers: Opus Dei and Its Paradoxes*.

suprotan primjer iz dvadesetoga stoljeća: Indonezija, najveća, pretežno muslimanska nacija u svijetu.¹¹

Zasigurno, različite religijske tradicije imaju drugačije stupnjeve sklonosti prema modernomu kapitalizmu i modernoj demokraciji. Obrazložio bih kako vrsta protestantizma koja je zastupljena u suvremenom pentekostalizmu posjeduje iznimno visoku sklonost. To, doduše, ne znači da su ostale tradicije pod utjecajem neke drevne kletve koja im onemogućava prilagodbu novim okolnostima. Povremeno su te prilagodbe iznenađujuće i dramatične. Opus Dei jedan je od takvih slučajeva. Drugi slučaj su Stari Vjernici u Rusiji. Ta je skupina „reakcionarna“ koliko joj njezin religijski karakter to dopušta; no ipak je stvorila začuđujući broj uspješnih kapitalističkih poduzetnika u devetnaestom stoljeću. Sličnosti s protestantskom etikom mogu se također pronaći među ostalim nositeljima suvremene kapitalističke kulture.

Sličnosti s protestantskom etikom mogu se također pronaći među ostalim nositeljima suvremene kapitalističke kulture

Plodan prostor za istraživanja je među vojskom kod društava u razvoju. U mnogima od tih društava vojska čini važnu instituciju koja među vlastitim članovima promiče „ovosvjetovni asketizam“. Naravno, vojska također može biti mjesto korupcije i surove manipulacije snage. Tamo gdje prevladava častan vojnički duh, prihvatljivo je za pretpostaviti da se on također može prenijeti na ekonomski i politički život. Sve u svemu, nešto poput protestantske etike predložio bih neophodnim, iako nedovoljnim uzročnim čimbenikom, ako se populacija želi uspješno premjestiti iz siromaštva u razumno dostojanstveni životni standard. Ovo je istinito kako za čitave zajednice, tako i za skupine unutar zajednice koje su ostavljene po strani poput marginaliziranih skupina u Americi i Europi. Propis za stavove i ponašanja koja vode do ekonomskoga razvoja, recimo u Bangladešu, nisu u osnovi drukčiji od onih u unutargradskoj sirotinjskoj četvrti u Sjedinjenim Američkim Državama. „Nositelji“ će naravno biti izrazito raznoliki na različitim mjestima.

¹¹ Moj je institut proveo istraživanje o tom pitanju pod upravom Roberta Hefnera, priopćeno u njegovoj knjizi, *Civil Islam*. Slično islamu, neki su se pozivali na nepodudarnost istočnjačkoga kršćanskoga pravovjerja s modernom ekonomijom i političkim institucijama. Christopher Marsh provodio je brojna istraživanja, neka pod okriljem moga instituta, o religiji u komunističkoj i postkomunističkoj Rusiji. Pogledati za primjer u Marsh, *Counting One's Blessings*.

Ovdje je važno fokusirati se na daljnja dva pitanja – jedno se tiče „predvodnika novih ideja“, a drugo na „istek rokova“. Prvo, kakav utjecaj „predvodnici novih ideja“ imaju na cjelokupnu zajednicu? Nije nužno da se za razvoj čitave populacije očituju značajke ovosvjetojnoga asketizma. Često je dovoljno da tek izrazito aktivna manjina posjeduje te značajke da bi one poslužile kao razvojno sredstvo. Kada razvoj započne, ostale skupine, iako ne dijele iste značajke, imat će koristi. Time će se nužno i njihova kultura promijeniti. Metafora koja to opisuje nije toliko štetan „od vrha do dna efekt.“ Točnije, to je metafora uzdižuće plime koja podiže sve brodovlje. Podizanje može biti ubrzano i dramatično, kako je lijepo prikazano u istočnoazijskim pričama o ekonomskom uspjehu. Podjednako kroz povijest i danas te manjine, koje su „predvodnici novih ideja“, mogu biti religijske i nereligijske. Primjeri za religijski definirane „predvodnike novih ideja“ mogu se naći među protestantima (poput hugenotskih izbjeglica koje su bile pozvane u Prusiju te su presudno utjecale na uspon vlasti), ali i Židovi u Poljskoj (isto pozvani), Armenijci na Bliskom istoku te džainisti u Indiji. Predvodnici novih ideja jednako tako mogu biti etnički, s prekomorskim Kinezima kao glavnim primjerom. Također mogu biti iz indijskih kasti ili supkasti, poput Marwaisa koji su potekli iz Gujarata te postali uspješni poduzetnici po čitavoj Indiji.

Naravno, sve to može stvoriti značajne političke probleme. Vidljiv ekonomski uspjeh manjina, dok je većina ostavljena po strani, izglednije će stvoriti ozbiljnu i potencijalno nasilnu kivnost. Neizbježno, povlastice ekonomskoga razvoja ne će biti jednako raspodijeljene, a za nejednakost je izglednije da će se naglo povećati u ranim etapama ekonomskoga rasta. Neophodno je izuzetno vješto političko vodstvo koje će upravljati tim prijetećim metežom, naročito pod demokratskim režimima gdje su retorika i politike populističke redistribucije izrazito primamljive.

Što se tiče „datuma isteka roka“ etike: Može li se protestantska etika istrošiti nakon primjetnoga ekonomskoga razvoja? Izrazito je intrigantno pitanje o tom nastavlja li protestantska etika, toliko znakovita u ranijim stadijima kapitalizma, biti znakovitom i u kasnijim stadijima. Ondje gdje je kapitalizam uspio, produktivnost ekonomije se izrazito povećava. Pojednostavljeno, potrebno je manje teškoga rada i discipline za održavanje ekonomije u pokretu. Neki pojedinci (ponovno, jedna vrsta „predvodnika novih ideja“) nastavljaju s napornim radom (iako čak i oni teže biti što manje asketični u vlastitim životima izvan radnoga mjesta), nerijetko zbog velikih nagrada. Većina populacije ipak si može dopustiti veću smirenost. Nije čudno to što opća kultura tada postaje sve više hedonistička, popustljiva, pa čak i troma. Francuski bestseler lijepo iskazuje taj stav: *Bonjour*,

paresse ili „Pozdrav, lijenosti“ (aluzija na poznati roman Françoisa Sagana, *Bonjour tristesse*). Ono što predlaže je da bi raspored stavova i ponašanja trebao dodati na nju „istek roka trajanja“ označujući je važećom sve dok se ne postigne određena razina bruto domaćega proizvoda (BDP).

Ipak, stavovi i ponašanje mogu se činiti ekonomski disfunkcionalnima, no oni kasnije mogu postati funkcionalni. U tom pogledu poučna je usporedba Japana i Indije. Vjerojatno se diskutiralo kako se modernizacija Japana oživjela nekom vrstom demilitarizacije samurajskoga etosa te je doista mnogo ranih kapitalističkih poduzetnika, koji su bili prisiljeni potražiti novu struku nakon što je Meiji režim uklonio feudalne institucije, pripadao članovima samurajske klase. Tu je postojao „ovosvjetovni asketizam“ s odmazdom – željezna disciplina, rigorozna posveta radu, umjeren način življenja i potpuna odanost prema nadređenima, odanost se prebacila s feudalnoga gospodara na kompaniju.

Nakon što je Japan prvotno industrijaliziran u Meiji razdoblju i oporavljen od razdora Drugoga svjetskoga rata, bila je to visoko funkcionalna etika. Sve je više dvojbi oko toga je li i danas tako kada je Japan ušao u postindustrijsku fazu s većinski upravljanom ekonomijom znanja. Stoga ne čudi što je kultura postala sve više hedonističnija, individualistička i manje uljudna prema svim hijerarhijama. Ta je promjena oplakivana od strane tradicionalista, no ona nedvojbeno ne samo što je tolerantna, već zapravo može postati neophodna u novoj ekonomiji.

Razmotrimo slabije upravljaju, štoviše usnulu kulturu tradicionalne Indije koja se tumačila kao disfunkcionalni čimbenik za razvoj indijske ekonomije. Ipak, baš ta obilježja mogu dovesti do uspjeha u ekonomijama pokretanima znanjem. Nevjerojatno uspješna indijska računalna industrija može objasniti tu poantu. Drugim riječima, asketizam može biti grijeh (ili vrlina) mladenaštva.

Ako je taj dokaz ispravan, on naslućuje na bolan ljudski događaj: djeca odbijaju vrijednosti i stilove života njihovih roditelja usprkos (ili možda zbog) činjenici da je lagodniji život djece omogućen žrtvama roditeljske generacije. To je ništa drugo do li moderno ponavljanje prastare pojave. Integracijski kulturološki pomak događa se tako što „kruta društva“ postaju „mekšima“. Tradicionalisti će tumačiti tu mekoću kao bijednu propast. Tamo gdje je ranije postojala čvrstoća zbog vojnoga karaktera, mekoća možda može društvo učiniti ranjivijim prema agresiji ljudi s čvršćim temperamentima.

Generacije povjesničara tako su razumijevale propadanje Rima, a možda se to i danas može primijeniti kada se zapadna društva suočavaju s nasilnom agresijom skupina koje su doista krute. Ista se logika ne može

primijeniti na ekonomsko ponašanje. Ako će ju stranci napustiti, lijeni bi doista mogli naslijediti zemlju – ili radije, onaj povoljan komadić zemlje dobiven asketskim naporima prijašnjih generacija.

Zaključak

Raspravljajući o međusobnoj povezanosti između protestantske etike i ekonomskoga razvoja, Weber je koristio njemački pojam *wahlverwandtschaft* – obično na engleskom jeziku preveden kao „sklonost“. Postoji sklonost između protestantizma i ranoga kapitalizma. Postoji sklonost između današnjega pentekostalizma i modernoga ekonomskoga razvoja. No, to nije nužno jednostavna uzročno-posljedična veza. Postoji interaktivna dinamika između brojnih uzročnih čimbenika u ekonomskom razvoju te se ta dinamika s vremenom može promijeniti. Jedna je stvar, naime, izrazito jasna: ne može se ignorirati religijski čimbenik kada se promatra ekonomski razvoj. Doista, religija igra značajnu ulogu u društvenoj promjeni širom svijeta. Voli li to netko ili ne, filozofsko je pitanje o kojem društveni znanstvenici (kao društveni znanstvenici) malo toga imaju za reći.

Bibliografija

- Bellah, Robert. Cultural Identity and Asian Modernization. Cultural Identity and Modernization in Asian Countries: Proceedings of Kokugakuin University Centennial Symposium, 1093. <http://www2.kokugakuin.ac.jp/ijcc/wp/cimac/bellah.html> (pristup ostvaren 12. kolovoza 2010).
- Estruch, Joan (1995). Saints and Schemers: Opus Dei and Its Paradoxes. New York: Oxford University Press.
- “Faith on the Move: Pentecostalism and its Potential Contribution to Development,” Centre for Development and Enterprise, August 2008. http://www.cde.org.za/article.php?a_id=320 (pristup ostvaren 30. rujna 2010.).
- Hefner, Robert (2000). Civil Islam: Muslims and Democratization in Indonesia. Princeton: Princeton University Press.
- Marsh, Christopher (2008). Counting One’s Blessings: The Economic Values of Russian Orthodox Christians. Markets, Morals, and Religion, ed. Jonathan B. Imber, New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, str. 179-190.
- Martin, David (1990). Tongues of Fire: The Explosion of Protestantism in Latin America. Oxford and Cambridge: Blackwell Publishers.

- Martin, David. (2003/2004). Integration und Fragmentierung: Religionsmuster in Europa. *Transit*, 26, str. 120-143.
- Redding, Gordon (1990). *The Spirit of Chinese Capitalism*. Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- Weber, Max (2003). *General Economic History*. Mineola, New York: Dover Publications.
- Weber, Max (2001). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Oxford: Routledge.